

HITLERKRUISEN IN DE SINT-BAAFSABDIJ

Een amusante Anecdote

Een bladzijde boeiende geschiedenis.

Halfjuni 1939. Het schooljaar loopt op zijn laatste pootjes. De proefwerktijd behoort gelukkig tot de voltooid verleden tijd.

Niet alleen voor de naar spel en ravotterij hunkerende jeugd, maar wellicht nog meer

voor de meesters en "juffro's" die graag gedurende een paar weken "uit de jongens" zijn, jongens in de oeroude betekenis van het woord kinderen.

Van leren komt niets meer in huis. Hoe zou het kunnen? Het weer is schitterend en iedereen spreekt van zee, zand en zon. De nog resterende dagen worden dus pedagogisch en methodologisch en psychologisch gevuld met opruimen, spelen binnen en buiten het klaslokaal, met picknicken op het speelplein dat toen nog naar Cnudde genaamd werd, met wandelingen naar Mariakerke of Zwijnaarde, met een reisje naar de kust of de bossen. En, vergeet het niet, met min of meer opgelegde bezoeken aan historische gebouwen.

Aldus gebeurde het op een van die junidagen dat twee onderwijzers respectievelijk van het 5de en het 6de leerjaar, naar de gewezen St.-Baafsabdij trokken om hun mannen eens terdege met Gents oudste verleden te confronteren. En de liefhebbers naar hartelust kiekjes te laten nemen.

In de eetzaal of refectorium waren er behalve de bekende rijke verzameling grafzerken zoveel andere dingen om diezelfde fantasie te voeden: het merkwaardig grafmonument met zijn liggende beelden (gisanten); de grafsteen van Hubert van Eyck; de populaire Stenen Man van het Belfort (later overgebracht naar het Sekreet van het Belfort). Gelegenheden te over, zou ik menen, om u de ogen uit hun kassen te kijken!

Terwijl een der heren ijverig bezig was aan een groep jongens alles te vertellen over dat vierkantig stenen blazoën -hier is een meter, Jan, wat zou zo'n zijde wel kunnen meten? Wat ! 1,70 m! -dat bij de herbouw van de Sint-Claren-, alias Keizer-, alias Brusselse Poort in 1524 in de gevel van die stadspoort ingemetseld werd, u weet wel met de wapenschilden van het Keizerrijk, van Vlaanderen en van Gent die erin gebeiteld zijn. En met Karels zinspreuk PLUS OULTRE. En vooral met die majestueuze Maagd van Gent de Gentse Leeuw liefkozend, hadden enige wat meer ondernemende leerlingen er de voorkeur aan gegeven op hun eigen houtje wat te gaan rondneuzen.

Op zeker ogenblik stevende een van onze jeugdige ontdekkings-

reizigers in spe, half stoutmoedig, half schoorvoetend naar zijn meester die al niet minder ijverig liep rond te neuzen.

- Meneer, daar liggen twee hitlerkruisen op de grond! Meteen speelde een uitgestrekte arm voor wegwijzer. Met het gevolg dat 's meesters blik zich gewillig liet leiden naar een vijftal neergehurkte jongens die tegelijkertijd iets op de grond en het naderend tweetal in de gaten hielden.

- Kijk, meneer, hier is er een en daar is er nog een! Die drommelse kwajongens vertelden warempel de waarheid. Een waarheid die meneer, wat hemzelf betrof, gerust mocht vertellen in onbekendheid, ja, in onwetendheid, want wat die "op de grond liggende kruisen" had de man nog nooit van zijn leven horen spreken.

- Ik vermoed dat jullie mij met een lange resem vragen gaan overstelpen. Dat kan hier bezwaarlijk, vooreerst omdat de tijd ons ontbreekt, maar ook omdat jullie kameraden aan de andere kant van de zaal evenveel recht op informatie hebben. Wat enkelen alvast kunnen doen is zorgvuldig noteren wat op dat etiket daar geschreven staat.

Kortom er werd verzamelen geblazen, het ontdekte goedje door de ganse bende in het vizier genomen en beloofd op Jantje's ontdekking terug te komen, doch in de klas waar bord en krijt en wellicht illustraties een helpende hand konden uitsteken.

Inmiddels was het inderdaad hoog tijd geworden om op te karreren. Inderhaast nog een paar (historische) kiekjes gemaakt (waterput) en 't sein tot de terugtoch geblazen.

In dezelfde slagorde waarin het gezelschap gekomen was ging het nu schoolwaarts, aan de kop van de rij meneer nr. 5, aan de staart meneer nr. 6. Onderweg gebeurde gelukkig niets noemenswaard doch eenmaal ter bestemming aangekomen had meneer 6 aan zijn collega een belangrijk nieuws te melden. Dit deed hij op de speelplaats terwijl de jongens in koor zaten uit te blazen.

- Je Geo'ke B.(1) heeft weeral eens op zijn praatstoel gezeten. Gedurende heel de weg naar huis had hij het over het getal met die kruisen. Hij en zijn twee onafscheidbaren sloten de rij zodat ik zonder enige moeite Geo'ke's redevoering van a tot z kon opvangen. Heel onlangs had Hitler, voor de gelegenheid zonder snorretje en haarbles, slechts vergezeld van een paar heel hoge pieten een rondreis gemaakt door ons land. In het allergrootste geheim, dat zie je van hier. Natuurlijk waren het Vlaamssprekende gidsen die de leiding van de expeditie hadden. Volleerde spionnen, zeg!

Achtereenvolgens bezochten ze de St.-Baafskerk, bestegen ze het Belfort, doorliepen ze van onder tot boven het Gravensteen. Zonder twijfel zouden ze daarop de stad verlaten hebben ware het niet geweest dat Hitler himself beval nu ook eens de St.-Baafsabdij te gaan verkennen. Waarom? Omdat zijn verre voorvader Karel de Grote daar ook eens gepleisterd had.

De kennismaking met die oudste stenen getuigen van Gent had Hitler zodanig behaagd en voldoening geschonken, dat hij zijn gevolg het bevel gaf er zo vlug mogelijk voor te zorgen dat zijn geliefd stempel op een van die stenen gedrukt werd.

Nauwelijks had het gezelschap het land verlaten of drie van Adolf getrouwste en sluwste spionnen maakten van de nachtelijke duisternis gebruik om met valse sleutels de abdij binnen te sluipen.

Het slot van het verhaal is gemakkelijk te raden. Aangezien hun opdracht tot in de puntjes voorbereid was, was het voor de mannen een koud kunstje regelrecht naar de eetzaal te stappen, wat van een oeroude mozaïekvloer overgebleven was op te zoeken. Met fijne beiteltjes kaptten ze twee van de talrijke tegeltjes uit om in de aldus ontstane putjes twee meegebrachte met hitlerkruisjes versierde steentjes te metselen.

Even geruisloos als ze gekomen waren vertrokken de geheimzinnige bezoekers. Natuurlijk zonder het geringste spoor achter te laten. Behalve Hitlers stempels...

Meester 6 had genoeg vernomen. Geen wonder dat hij (diepzinnig) mediterend het laatste stuk van de wandeling aflegde.

Om uit de gewoonte niet te gaan, doch vooral omdat belofte schuld maakt, werd in de klas over het St.-Baafsbezoek ijverig nagekaart. Daarbij werden heel wat historische personages voor 't voetlicht geroepen: de heiligen Amandus, Bavo en Macharius; Karel de Grote; de Noormannen; Keizer Karel.

Wat de door de jongens ontdekte steentjes betreft werd eraan herinnerd dat de erop getekende kruisjes haak- of hakenkruisjes heetten en niet hitlerkruisjes zoals men ze vaak placht te noemen. Ook dat die kruisjes voor een groot aantal volkeren het zinnebeeld waren geweest van de levenwekkende zon, van de eeuwige nooit stilstehende beweging, van de hoop op toekomstig geluk en voorspoed. Dat de Indiërs uit Brits Indië ze reeds meer dan 6000 jaar geleden kenden (Swastika).

Dat China, Japan, Perzië, Egypte, Noord-, Centraal- en Zuid-Amerika, IJsland en vrijwel alle Europese landen ze, het een vroeger dan het ander, of als heilaanbrengers, of als gewone versieringselementen aanwendden. Dat de mens hier of elders geen voorwerp te waardeloos of te precieus achtte om de kruisen erop aan te brengen: gegrift in de rots, gehouwen in de steen, gesneden in het hout of het ivoor, gebakken in de aarde, geborduurd op kledingstukken of op altaar- en andere kleden, geslagen in penningen en munten, gebrandschilderd of geïncrustreerd op vloertegeltjes. (Sedert de dag dat ze door Nazi-Duitsland brutaal misbruikt werden, eerst als partijkenteken, daarna als nationaal symbool, zag men ze praktisch op alles en nog wat aangebracht. Natuurlijk op vlaggen, vaandels, standaarden en wimpels; ook op muren en op voer- en vliegtuigen; in ontelbare massa's op armbanden

en op postzegels. Wat voor gevolg had dat het onschuldig haakkruisje in een discrediet viel, zo onverwoestbaar dat zelfs de catastrofale ineenstorting van het Derde Rijk niet vermocht daar iets aan te veranderen).

Wellicht nog uitvoeriger handelden meneren 5 en 6 over de vindplaats van het stuk mozaïkvloer in kwestie: het Serbraemsteen.

Deze in de 13de eeuw opgerichte woning, de hoek vormend van de Onderstraat en het Werregarenstraatje, dankte haar naam aan een lid van de patriciërsfamilie Braem. Een naam die voor de jongens geen onbekend begrip was. Hadden zij al niet gehoord van de Braempoort (later Brabantpoort) en de Braemgaten met zijn watermolens? Niet alleen dat er Braemen op de twee schepenbanken gezeten hadden, in 1305 was een onder hen, meester Henricus "clericus consilii" van die schepenbanken. Dezelfde bracht het in 1309 tot consiliarius domini Roberti (graaf Robrecht van Bethune alias de Leeuw van Vlaanderen). Precies 10 jaar daarop benoemt dezelfde graaf onze Braem die nu de titel draagt van legum professor canonicus Tornacensis, tot bestuurder van het Groot Begijnhof (2). Het schijnt dat het Braemsteen er een was van het stegertype. Wanneer die steger weggebroken is weet ik niet. Hij is alleszins op het plan van 1534 niet te bekennen. Ook niet op de 14de-eeuwse afbeelding uit de verzameling Goetgebuer, afbeelding die opgenomen werd in de Messenger des Sciences, in De Potters "Gent" en in Schoormans studie (3).

De woning veranderde meermalen van naam alhoewel die van Braemsteen nooit in het vergeetboek geraakte.

In 1362 spreekt men van Wulfaerd-Vilainsteen, naar de naam van de toenmalige bewoner van het huis.

In het bezit gekomen van de Tollins of Tolnins werd een gedeelte ervan het eigendom van Jan de la Kethulle. Van een ander (minder) gedeelte genoot het Alijnshospitaal een rente van 4 ponden parisis.

Een volgende eigenaar (in 1485) was Meester Philips Wielant (4), voorzitter van de Raad van Vlaanderen en auteur van belangrijke juridische werken.

In de 16de eeuw is het steen bewoond door vander Gracht bijgenaamd Schardau. Vandaar een nieuwe naam voor het oud gebouw: Huis van Schardau. In 1623 werd er het wezenhuis (voor de Blauwe Meisjes) in ondergebracht. Dit wezenhuis kreeg in 1685 een nieuwe (Renaissance-)gevel. Alleen het gedeelte van de gelijkvloerse verdieping bleef bewaard.

Het gebouw werd met de grond gelijk gemaakt in 1902-03 om plaats te maken voor het Laurent-Instituut. Van het oude steen is behalve de pijlers van de zg. krocht niets overgebleven. En behalve de tegeltjes waarover we het reeds hadden en waarover we het nog zullen hebben.

Nog iets over het Werregarenstraatje. Tegenwoordig is dit straatje kant Onderstraat gedeeltelijk overbouwd. Oorspronkelijk was zulks niet het geval. Zowel het uiteinde Onderstraat als het uiteinde Hoogpoort kon afgesloten worden door middel van poorten waarvan de sleutels bewaard werden (in 1368) door Jan Tollins (Braemsteen) en door Vrank de Vos, bewoner van het Wighanenhuis (Hoogpoort). Het Werregarenstraatje werd in de 17de en 18de eeuw ook wel Blauwmeiskensstraatje genoemd.

Over de helden die we ter gelegenheid van ons Abdijavontuur leerden kennen nog een enkel woord. Een van de twee onderwijzers kwam ruim 15 jaar geleden op een tragische wijze aan zijn einde; hij overleed nl. in zijn klas een paar minuten voor schooltijd... in de armen van zijn collega en vriend, meneer G. Het welbespraakt Geo'ke studeerde de rechten, was tot voor enkele jaren verbonden aan de Gentse Balie; bekleedt nu een begeerbare plaats in de hoofdstad als rechtskundige raadgever van een belangrijk instituut.

Mogen we om te besluiten even terugkomen op ons fragment mozaïekvloer en vertellen wat we uiteraard aan de nochtans weetgierige jongens niet konden of wilden vertellen. Genoemd fragment heeft de vorm van een rechthoek; de pudding zelf meet 1,55 m op 0,65 m. De ongeveer 0,10 m brede cementen lijst niet meegerekend. Zoals reeds gezegd, lag in 1939 het ding op de grond, om precies te zijn bovenop een andere, grotere vloer, als ik het goed voor heb de Baudelovloer. Tegenwoordig kunt u het stenen document zien staan leunend tegen de muur op het einde van de zaal, op een paar schreden van de tegen dezelfde muur geplaatste grafzerk van Hubert van Eyck.

De pudding is samengesteld uit vierkantige (5,5 cm) en driehoekige (halve vierkanten) vuilgele of roodbruine tegeltjes. Op sommige van de bruine steentjes is een versiering aangebracht. Die versiering kan zijn van een bladmotief, een fabelachtig gevleugeld dier, een geometrische figuur, een lelie. Op een tegeltje herkent men een scherpgetekend mannenhoofd (5). Menig tegeltje vertoont de sporen van slijtage. Alhoewel het fragment veel te beperkt is om een precies idee te vormen van de natuur van de volledige vloer, wijst alles erop dat deze tot een ruim vertrek moet behoord hebben. Inderdaad heeft de versiering van de vloer in hoofdzaak bestaan uit een rozetachtige compositie bestaande uit minstens één ring. Die ring - breedte 0,43 cm. - die op het stuk vloer duidelijk te onderscheiden is, is grotendeels gevormd uit versierde tegeltjes.

Als de 13de-eeuwse kunstenaar in de Braemvloer een "rosace" legde, deed hij niet meer dan een mode volgen die een zekere verbreiding gekend heeft. Denk in dit verband maar terloops aan de waarlijk mooie vloer die eeuwen lang in

de kapel van het Zwarte-Zustersklooster (hoek Onderbergen-Zwarte-Zusterstraat) versierde (uitgebroken op 11 febr. 1885) en op de niet minder schilderachtige mozaïekvloer herkomstig uit de Baudelooabdij, reeds vernoemd (6). In tegenstelling met de gele en bruine Braemsteentegeltjes die alle van hetzelfde formaat zijn bestaat de Baudelovloer integendeel uit grote en kleine vierkantige en driehoekige steentjes (6 cm en 3 cm). Geel, bruin en zwart wisselen af met veel groen. Leeuwtegeltjes wedijveren met lelietegeltjes terwijl een rijke verscheidenheid van blinde en versierde vierkantjes (geometrische en aan de fauna ontleende motieven) meestal afgeboord met een nauwelijks anderhalve mm breed geel lijstje ervoor zorgen dat het stenen tapijt mag gezien worden. Noch de vloer van Baudelo, noch die van de Zwarte Zusters, noch de andere bewaafde vloeren bevatten haakkruistegeltjes.

Laten we nog maar eens die van de Braemsteenvloer bekijken. Een ontdekken we aan de buitenste boord van de ring, het andere aan de onderste boord. Het spreekt vanzelf dat de "rosace" er meer geteld heeft. Omdat de haken van de kruisjes links van de gekruiste benen geplaatst zijn, noemt men het kruisje linkslopend. In tegenstelling met zijn spiegelbeeld dat men rechtslopend noemt. (Zoals vol-

```

x   xxxx
x   x
xxxxxx
x   x
xxxx  x

```

doende bekend is, was het het rechtslopend haakkruis dat de Nazi's uitgekozen hebben om als symbool dienst te doen. Rustend op een basis - zie afb. - of staande op een van de vier punten.

Om het even, of men in de loop van een zesduizend jaar verleden het hakenkruis gebruikt heeft zoals men andere kruisjes, sterretjes, geometrische vormen, voorstellingen van allerhande voorwerpen, planten en dieren, en een ontelbaar aantal lijnenspelletjes gebruikt heeft; of men het gebruikt heeft als huismerk of als koopmansmerk, als sibbeteken of als meesterteken, als ersatz van een volwaardige handtekening of als vervanging ervan (het universeel kruisje van de alfabeet) of als meeloper van een handtekening; of men het als een doodgewone versiering aangebracht heeft op wapens, vazen of andere gebruiksvoorwerpen; of men het swastika (rechtslopend) genoemd heeft of swaustika (linkslopend), fyrfos (oud hoogduits), fylfot (Eng.), crux gammata (Latijn), croix gammée (7) of croix pattée alias pootjeskruis (8), we staan gewoon versteld hoe ontelbaar groot de varianten zijn die zo vindingrijke als fijnzinnige mensen eeuw na eeuw, hier zo goed als elders, van een eenvoudig maar toch sierlijk teken (inge)tje hebben weten te maken.

Leert de Braemsteenvloer ons dat de middeleeuwse kunstenaar het haakkruisje als zelfstandig versieringselement wist aan te wenden, diezelfde artiest gaf er soms de voorkeur aan het kruis uit veel afzonderlijke blinde tegeltjes op te bouwen, met name met donkergekleurde steentjes op een fond

van bleke (witte) steentjes).

Van de Vlaamse schilder - of liever "Franco-flamand schilder" Melchior Broederlam, die o.a. te Ieper werkte van 1381 tot 1409, eerst voor Lodewijk van Male en daarna voor diens schoonzoon Filips de Stoute, worden in het Museum van Dijon de 2 zijluiken bewaard van een altaarstuk dat oorspronkelijk bestemd was voor de grafelijke kapel in de Chartreuse te Champmol (bij Dijon).

Te Ieper uitgevoerd omstreeks 1392 wachtte Broederlam tot 1399 om de 2 schilderijen in hoogsteigen persoon naar Champmol over te brengen. Een van de vleugels stelt de Boodschap en het Bezoek voor.

Die Boodschap dient eens van dichtbij bekeken te worden want van de 3 interieurs die als decorum dienen voor de gebeurtenis, zijn er 2 waarvan de vloer uitsluitend samengesteld is uit (linkslopende) haakkruisjes bestaande uit 4 maal 9 hetzif 36 heel kleine donkerkleurige (zwarte?) tegeltjes (9).

```

xxxxx
x  x  xxx
x  x  x
x  x  x
xxxxx xxxxx
x  x  x
xxx  x  x
      xxxxx

```

We komen te stellen dat haakkruisen niet zelden aangewend werden voor het in het leven roepen van allerlei merken, huis-, handels- en ambachtsmerken niet in de laatste plaats.

In het Bijlokemuseum (zie vitrines zaal Gentse neringen) berusten een tiental koperen platen met de namen en merken van talrijke Gentse en andere Goudsmeden uit de 15de eeuw en later: "dit syn alle de ghene die syn ghewest deken ende ghesvorne..."

Als merken komen vooral sterren, lelies, vogels, harten, vrouwekoppen, maantjes-minne, windmolens, stormhelmen, geometrische vormen, enz., enz.

De platen die de jaren 1454-1484 en 1480-1526 behandelen verdienen beslist onze belangstelling namelijk wegens het (meesters)merk van Adriaen Baudins. Op eerstgenoemde plaat is de naam voorafgegaan en gevolgd door telkens twee mooi getekende (rechtslopende) haakkruisjes. Op de andere plaat is men wat zuiniger geweest aangezien daar slechts tweemaal één kruisje in het metaal geslagen werden.

Gewed voor een stoopke lekkere uitzet dat menige lezer van mijn verhaal zonder een ogenblik te verwijlen hals over kop naar de Gandastraat zal rennen om die fameuze, ja mysterieuze Hitlerkruisjes - Geo'ke dixit - met eigen ogen te gaan bewonderen. Helaas! de brave man zal zijn ijver met een ferme ontgoocheling beloond zien, want wegens de uitvoering van herstellings- en verbeteringswerken, die sedert eventjes januari 1970 aan de gang zijn en waarvan de beëindiging

